

Література:

1. Бойко В.М., Закордонний досвід розвитку географії рідного краю // Географія та основи економіки в школі. – 2004. – № 5. – С. 28-29.
2. Вережца Т.В., Судакова Е.А., Ханкебо Тилахун Э. Школьно-краеведческие атласы (результаты исследований) // Изв. вузов. Геодезия и аэрофотосъемка. – 2006. – № 6. – С.145-157.
3. Сваткова Т.Г. Атласная картография: Учеб. пособие.– М.: Аспект Пресс, 2002. – 203 с.
4. Скавронський П.С. Зміст та структура навчального географічного атласу світу для шкіл США // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії: Зб. наук. праць. – Вінниця.: Антекс-УЛТД, 2004.– Вип. 4.– С. 260-263.
5. <http://www.cartographia.hu>
6. <http://www.harpercollins.com>
7. <http://www.octopusbooks.co.uk/philips-maps>
8. <http://us.macmillan.com>
9. <http://www.pearsoned.co.uk>

Л.Н. Даценко

ИНОСТРАННЫЕ УЧЕБНЫЕ АТЛАСЫ ДЛЯ ШКОЛЫ. ЕВРОПА

В статье сделан обзор картографического обеспечения курсов географии в школах Великобритании, Греции, Венгрии и Турции. Рассмотрены системы образования этих стран. Дана общая характеристика оформления и содержания атласов.

Ключевые слова: учебный атлас, географический атлас, система образования.

УДК911.3

Н.А. Євтушенко

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ВИКОРИСТАННЯ КАРТОГРАФІЧНОГО МЕТОДУ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ТЕРИТОРІЇ

У статті викладено загальні положення теорії систем і теоретичні основи загального методу моделювання як засобу вивчення складних систем реальної дійсності та розвинення у межах картографії такого теоретичного розділу, як використання карт для дослідження складних об'єктів, осмислення методологічних основ картографії. Проведено аналіз та узагальнення існуючих методичних підходів для проведення комплексної оцінки ресурсної забезпеченості рекреаційної сфери.

Ключові слова: картографічний дослідницький метод, локальний метод, регіональний метод, рекреаційний потенціал, рекреаційні ресурси, туристсько-рекреаційні ресурси.

N. Yevtushenko

THE CARTOGRAPHIC RESEARCH METHOD USED TO ANALYSE THE TOURIST AND RECREATION POTENTIAL OF THE TERRITORY

The article formulates the general theories of systems as well as the theoretical basis of a modeling method as the one that studies complex systems of real life. The article shows

the development of the theoretical basis for the usage of maps while studying complex objects and understanding the methodological foundations of the cartography. The work presents the analysis and generalization of existing methodological approaches for carrying out complex evaluation of the recreation sphere resource environment.

Keywords: cartographic research method, local method, regional method, recreational potential, recreation resources, tourist and recreation resources.

Вступ. Під методом у широкому значенні слід розуміти спосіб пізнання явищ природи і громадського життя з метою побудови й обґрунтування системи знань. У більш вузькому розумінні метод – це регулятивна норма чи правило, визначений шлях, спосіб, прийом рішень задачі теоретичного, практичного, пізнавального, управлінського, життєвого характеру [6].

Картографічний метод - метод наукового дослідження, у якому карта виступає як модель досліджуваного об'єкта і як проміжна ланка між об'єктом і дослідником. Картографічний метод дослідження включає: описи по картах; графічні побудови: профілі, блок-діаграми й ін.; виміри по картах, математичну обробку цих вимірів і т. д. Картографічний метод має у своєму розпорядженні більше число прийомів аналізу карт, включаючи описи по картах, графічні побудови по них, картометричні визначення, математичне моделювання. За допомогою картографічного методу вивчають структуру й морфологію явищ, їх динаміку й взаємозв'язки, функціонування, дають прогнози розвитку і розміщення у часі й просторі.

Аналіз попередніх досліджень. К.О. Саліщев обґрунтував загальні принципи моделювання та можливості карт як моделей. Види моделювання розглянуті в основних роботах О.М. Берлянта, О.О. Лютого, С.М. Сербенюка. Картографи В.Т. Жуков та ін. (1979), О.М. Берлянт (1985) зазначили, що математико-картографічне моделювання використовує властивості математичних та картографічних моделей у процесі аналізу-синтезу складної просторово-часової інформації. М.Є. Смирнов (1975) писав, що аеро- та космічні знімки як моделі відтворюють форми об'єктів, співвідношення розмірів, оптичні властивості об'єктів, зовнішній вигляд місцевості - її морфографію, що становить собою основу первинної інформації, яку одержують шляхом дешифрування знімків.

З точки зору ринку туристсько-рекреаційних послуг методологічною основою оцінки рекреаційної забезпеченості будь-якого регіону можуть бути розробки І.Я. Антоненко, О.М. Єлозіної, Н.Б. Кірича, О.П. Дудкіної, В.С. Кравцова, Л.С. Гриньова. У. Горбала, Л.І. Дяченко.

Метою даної статті є висвітлення сукупності показників, які характеризують забезпеченість регіону туристсько-рекреаційними ресурсами; обґрунтування необхідності вивчення у межах картографії такого теоретичного розділу, як використання карт для дослідження складних об'єктів, осмислення методологічних основ картографії.

Виклад основного матеріалу. На основі аналізу та узагальнення існуючих методичних підходів для проведення комплексної оцінки ресурсної забезпеченості рекреаційної сфери Л.І. Дяченко було запропоновано алгоритм, який включає такі етапи:

1. Установлюється сукупність показників оцінки ресурсної забезпеченості регіону (району).

2. Серед сукупності регіонів обирається той, для якого значення обраного показника є найбільшим (n_{max}).

3. Для всіх регіонів розраховуються часткові індекси забезпеченості рекреаційними ресурсами (i_{ij}).

$$i_{ij} = n_{ij} / n_{max} , \quad (1)$$

де n_{ij} – значення j -го показника для i -го регіону.

4. Визначається індекс ресурсної забезпеченості в розрізі окремих складових ресурсного потенціалу регіону за формулою:

$$I_i = \frac{1}{m} \sum_{j=1}^m i_{ij} , \quad (2)$$

де m – кількість показників, що характеризують досліджуваний аспект.

5. Інтегральний індекс ресурсної забезпеченості розраховується як середнє арифметичне індексів ресурсної забезпеченості в розрізі окремих складових туристсько-ресурсного потенціалу.

6. Визначається місце регіону за інтегральним індексом його ресурсної забезпеченості.

У його основу покладено алгоритм, розроблений науковцями для комплексної оцінки потенціалу економічної ефективності господарської діяльності [10]. Потім визначається сукупність показників, які характеризують забезпеченість регіону туристсько-рекреаційними ресурсами. За розробками Л.І. Дяченко, ця сукупність має перелік, наданий у табл.

Сформована база показників є наслідком аналізу наявної статистичної інформації. У сучасних умовах постала необхідність згортання значної кількості аналізованих показників, тому в основу оцінки, на нашу думку, слід покласти метод стандартизації показників, що дозволяє забезпечити порівнюваність різнорідних значень по кожному виду рекреаційних ресурсів регіону та отримати інтегральну величину. Регіональний географічний аналіз – це дослідження факторів регіонального характеру для визначення закономірностей та особливостей, які сприяють чи перешкоджають розвитку різних видів людської діяльності (господарської, політичної, соціальної тощо) [11].

Рекреаційний потенціал – один із компонентів і передумов розвитку території, один із регіональних факторів, що сприяє розвитку суспільства в цілому при його вмілому використанні. Тому дослідницькі методи, використані при регіональному аналізі, доступні і прийнятні при дослідженні територіальних закономірностей. При вивченні рекреаційних ресурсів та потенціалу рекреаційних можливостей території можливе використання картографічного методу.

Картографічний метод є одним із найважливіших в арсеналі дослідницького апарату географа [2]. Його завдання полягає у використанні макетного моделювання, основним інструментом якого є карта, що має інформаційні, пізнавальні, пояснювальні функції. Тобто карта стосовно суспільно-географічних досліджень – соціально-економічний портрет території чи певного явища (при тематичному картографуванні). Однак сам по собі картографічний метод, крім

Види і показники оцінки ресурсної забезпеченості регіону [3]

Вид ресурсної забезпеченості регіону	Показники
Забезпеченість природними рекреаційними ресурсами	1. Площа гідроресурсів. 2. Площа земельних ресурсів. 3. Площа лісових угідь. 4. Площа садів регіону.
Забезпеченість історико-культурними ресурсами	1. Кількість архітектурно-містобудівних споруд у регіоні. 2. Кількість сакральних споруд у регіоні. 3. Кількість музеїв та музейних комплексів у регіоні.
Трудоресурсна забезпеченість	1. Забезпеченість трудовими ресурсами дитячих санаторіїв. 2. Забезпеченість трудовими ресурсами оздоровчих закладів. 3. Забезпеченість трудовими ресурсами закладів відпочинку.
Інфраструктурна забезпеченість	1. Забезпеченість регіону дитячими санаторіями. 2. Забезпеченість регіону оздоровчими закладами. 3. Забезпеченість регіону закладами відпочинку

фіксації («фотографування») обстановки, малоефективний. Тому він спрацьовує у сукупності з іншими методами - порівняльно-описовим, математичним та ін. При застосуванні різного роду математичних прийомів карту можна використати не тільки як вихідний матеріал для наступних дослідницьких операцій (просторового аналізу політичних і соціально-економічних явищ і процесів, їх територіальної диференціації), але й при конструюванні територіальних соціально-економічних систем, їх розвитку [2].

Відомо багато картометричних прийомів, які розширюють можливості використання картографічного методу. З ним найтісніше пов'язаний просторовий аналіз, що вивчає всю сукупність факторів розміщення та регіонального розвитку об'єктів і явищ при вивченні їх загальних особливостей. Цей метод також поєднує регіональний і локальний аналізи. *Регіональний* – це аналіз факторів регіонального розвитку при вивченні закономірностей та особливостей розвитку конкретних районів з метою визначення раціональних шляхів їх соціально-економічного розвитку [6]. *Локальний* – це аналіз факторів розвитку і розміщення конкретних об'єктів для визначення і вивчення напрямів і обсягів їх розвитку в соціально-економічному плані. Він особливо ефективний при вивченні закономірностей просторового розміщення та при територіальному аналізі [6].

Досліджуючи туристсько-рекреаційну діяльність та її потенціал, для зручності слід користуватися картографіями, які виконані традиційним

способом – штрихуванням (чи фоновим фарбуванням) осередків досліджуваної території чи картограмними колами, відзначеними в центрі карт. Аналізуючи величину і ефективність туристського потенціалу території слід розрізняти такі поняття:

1. Сумарний обсяг ресурсів туристського потенціалу.
2. Величина туристського потенціалу.
3. Показник реалізації туристського потенціалу [5].

Перший показник характеризує максимально можливий обсяг усіх видів туристських ресурсів, які має у своєму розпорядженні територія на даний момент часу. Необхідно відзначити, що туристський потенціал, будучи змінною величиною, залежить від кількісних і якісних характеристик туристських ресурсів, які має конкретний регіон. Як ми вважаємо, кількість туристських ресурсів відноситься до екстенсивних чинників нарощування туристського потенціалу. Продуктивність туристських ресурсів як визначальна якісна характеристика відноситься до інтенсивних чинників.

Величина туристського потенціалу є максимально можливим обсягом виробництва і реалізації туристських послуг при даній кількості і якості наявних туристських ресурсів в умовах, що забезпечують якнайповніше їх використання за часом і продуктивністю. Даний показник характеризує максимально можливу віддачу туристського потенціалу.

Показник реалізації туристського потенціалу, у свою чергу, відображає досягнутий рівень його використання і характеризує фактичну віддачу туристських ресурсів. Проте в загальному вигляді критерій ефективності використання туристського потенціалу регіону (K) може бути представлений у вигляді такого співвідношення:

$$K = E/Z, \quad (3)$$

де E – ефект від реалізації регіонального туристського потенціалу; Z – витрати, що були потрібні для досягнення E .

У свою чергу, E може бути представлено у вигляді суми двох складових, одна з яких характеризує внесок сфери туризму у вирішення регіональних проблем, а інша – рекреаційний ефект, тобто різниця між станом турбізнесу на початку і в кінці туристського циклу [9].

Після проведення аналізу понять рекреаційного та туристського потенціалів, не дивлячись на показані відмінності, ці поняття можна вживати з достатньою мірою свободи, але туристський потенціал як термін – все ж таки більш значущий та може бути вживаний як туристсько-рекреаційний потенціал.

Є багато картометричних способів і прийомів, які розширюють можливості використання картографічного методу при регіональній діагностиці. Одна з них – картографічна модель потенціалу полів. Концепція поля в сучасній географії являє собою систему уявлень про реальні та абстрактні поля і поверхні, про способи їх картографічного зображення. Вона призначена для створення і використання картографічних моделей-полів у науково-практичних цілях. У моделі використовується фізична концепція поля - область поширення (поле як область поширення будь-якого явища або взаємодії), для якої характерно т. з. «гравітаційне поле». Ці поля виникають

навкруги деякого джерела сили, можуть бути розглянуті і як результат взаємодії багатьох однорідних об'єктів. До карт полів відноситься особлива група карт, призначених для відображення безперервного територіального розподілу кількісних ознак, що можуть характеризувати туристсько-рекреаційні явища. Для її створення найбільше підходить ізольований спосіб картографічного зображення [1].

Висновки. Метод науки - це спосіб чи засіб досягнення будь-якої дослідницької мети, шлях до пізнання чи вирішення якогось конкретного завдання. Методика дослідження - це сукупність спеціально підібраних методів з метою практичного чи теоретичного пізнання дійсності. Безумовно, більшість методів, які використовуються у дослідженні туристсько-рекреаційних ресурсів, застосовують і в процесі дослідження її окремих територій нижчого таксономічного рівня. Ці методи є загальногеографічними.

Картографічний метод є одним із найбільш поширених методів дослідження туристсько-рекреаційних ресурсів. Він відомий з давніх часів, але його слід відносити до сучасних, якщо розглядати як особливу форму просторового моделювання. Адже карта, картосхема - це логічна образно-знакова модель території, яка цілеспрямовано відображає об'єкти, явища, зв'язки і взаємозалежності, що належать до цієї території. Карта виконує двояку роль: вона виступає і результатом досягнутого рівня знань про територію, об'єкти та явища, які до неї належать, і інструментом пізнання, який дає змогу шляхом умовиводів піднятися на більш високий ступінь знань.

Рецензент – кандидат економічних наук, професор В.І. Сідоров

Література:

1. Бейдик О.О. Методологія та методика аналізу рекреаційно-туристських ресурсів України: Дис. ... д-ра геогр. наук: 11.00.02 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2004. – 424 с.
2. Голиков А.П., Черванев И.Г., Трофимов А.М. Математические методы в географии: Учеб. пособие для студ. геогр. спец. вузов. – Харьков: Изд-во ХГУ, 1986. – 144 с.
3. Дутчак С.В. Туристсько-рекреаційні ресурси ландшафтів (на прикладі території Чернівецької області): Автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.11 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2008. – 20 с.
4. Історія Української географії і картографії: Матеріали наук. конф. – Тернопіль, 1995. – 275 с.
5. Каурова А.Д. Организация сферы туризма. Учеб. пособ. М. – СПб: ИД Герда, 2004.
6. Левицький І.Ю., Фурса Л.С. Українсько-російський картографічний словник: Довідк. вид. – Вінниця: ГУГКіК, 1997. – 413 с.
7. Мезенцев К.В. Історія та методологія суспільно-географічного прогнозування // Вісник Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Сер. Геогр. – 2003. – Вип.49. – С. 50-54.
8. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери / В.С. Кравців, Л.С. Гринів, М.В. Копач та ін. – Львів: ІРД НАН України, 1999. – 78 с.
9. Пістун М.Д. Основи теорії суспільної географії: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 1996. – 231 с.

10. *Планирование на предприятиях туризма: Учеб. пособ. для вузов* / Под ред. Е.И. Богданова. – СПб: Изд. дом «Бизнес-пресса», 2003. – 288 с.

11. *Прималенний О.О.* Ландшафтно-екологічні умови та природні рекреаційні ресурси як найважливіші фактори розвитку гірсько-приморських міст Криму: Автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.01 / Сімфероп. ун-т. – Сімферополь, 1994. – 24 с.

12. *Топчієв О.Г.* Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: Навч. посіб. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.

Н.А. Евтушенко

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КАРТОГРАФИЧЕСКОГО МЕТОДА ИССЛЕДОВАНИЯ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ТУРИСТСКО-РЕКРЕАЦИОННЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ ТЕРРИТОРИИ

В статье изложены общие положения теории систем и теоретические основы общего метода моделирования как способа изучения сложных систем реальной действительности и развитие в пределах картографии такого теоретического раздела, как использование карт для исследования сложных объектов, осмысление методологических основ картографии. Проведен анализ и обобщение существующих методических подходов для проведения комплексной оценки ресурсной обеспеченности рекреационной сферы.

Ключевые слова: картографический исследовательский метод, локальный метод, региональный метод, рекреационный потенциал, рекреационные ресурсы, туристско-рекреационные ресурсы.

УДК 371:912

У.А. Есназарова

Республиканский ИПК руководящих и научно-педагогических кадров системы образования, г. Алматы

М.Т. Жунусбаева, А.А. Жакупов

Республиканская именная школа по географии У.А. Есназаровой

КАРТОГРАФИЯ И ШКОЛЬНАЯ ГЕОГРАФИЯ

Рассмотрено содержание предлагаемого авторами курса «Школьная картография». Показано, какое значение имеют картографо-топографические знания, умения и навыки для учащихся. Подчеркнута особая роль научно-исследовательских творческих работ учащихся по картографии.

Ключевые слова: школьная география, школьная картография, методы обучения географии, творчество учащихся.

U. Yesnazarova, M. Zhunusbayeva, A. Zhakupov

CARTOGRAPHY AND THE SCHOOL GEOGRAPHY

Is examined the content of the proposed by the authors course «School Cartography». It is shown, what value has cartographic-topographic knowledge, skill and habit for the pupils. The special role of the scientific research creative work of pupils on the Cartography is emphasized.

Keywords: school Geography, school Cartography, methods of teaching Geography, pupils' creation.